

KOMPÁR-RÓMER JUDIT

A vonós magyar népzene oktatásának módszereiről

ABSZTRAKT

Aki a népzene tanulásával foglalkozik, annak legfontosabb célja, hogy játéka a lehető legjobban hasonlítson a falusi – még a tradícióba belenevelkedett – zenészekéhez. Ez azonban egy bizonyos fokon túlmenően nagyon nehéz. Nehézsége abban rejlik, hogy a tradícióba belenőtt zenészek játékmódjában meghatározó szerepe van adottságaiknak, képességeiknek. Olyan egyéni mozgáskombinációkat alkalmaznak, amely számukra kézenfekvő, számunkra azonban nem feltétlenül. Ezek a mozgáskombinációk a hangképzésben, a hangsorok megfogalmazásában, a díszítésmódokban, technikai megoldásokban nyilvánulnak meg, melyek fontos részét képezik játékstílusuknak. Mivel azonban nagyjából minden zenész különböző mozgáskombinációkkal dolgozik, ezért nem elég egyféle technikát megtanulnunk. Ezzel a problémakörrel foglalkozik e rövid tanulmány.

Kulcsszavak: szocializáció, autodidakta tanulás, szituatív zenélés, csoportos muzsikálás, komplex látásmód

Alábbi kutatásom célja a magyar falusi zenészek tanítási módszereinek, elemeinek beemelése a mai magyar vonós népzeneoktatásba.

Problémafelvetésem abban gyökerezik, hogy miként tudnánk sokféle stílusban autentikusak lenni. A teljes kérdéskörre e rövid dolgozat nem ad elég helyet, így annak csupán egy részét emelem ki, mégpedig a hagyományos faluközösségben élt zenetanítás példáit, tanulságait.

Tanulmányommal az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- Hogyan tanultak muzsikálni jeles cigányzenész adatközlőink?
- Hogyan váltak ilyen sokrétű igényrendszer kielégítőivé?
- Milyen módszerekkel tettek szert ilyen magas fokú zenei tudásra – intézményesített zeneoktatás nélkül, zenei (sőt sok esetben teljes) analfabetizmusban?
- Miként tudnánk ezt a nagyon komplex tudást hatékonyan előkészíteni?

Az alap-, közép- és felsőfokú vonós népzeneásképzésnek és az alternatív zenetanulásnak egyaránt célja, hogy olyan komplex tudású zenészek szülessenek, akik koncertezésre, tánczenei kíséretre, tánccházi zenélésre egyaránt alkalmasak. Emellett műhelymunkára is fel kell készíteni őket, ami egyéni zenetanulást, zenei anyagok lejegyzését, feltárását, összeállítását, megfogalmazását, egyszóval a népzene sokrétű alkalmazását jelenti. Ez a tudás a zene és a zeneelmélet, valamint a népzeneelmélet ismeretének legkülönbözőbb aspektusait is érinti, hiszen nem kész műveket játszunk, hanem meglévő

Kompár Rómer Judit tanulmánya A zenepedagógia múltja, jelene és jövője. Tanulmánykötet a felsőfokú zenetanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásából c. E-könyvben jelent meg. A könyvet szerkesztette: Váradí Judit és Szűcs Tímea. (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018). Az ingyenes teljes E-könyv: [A zenepedagógia múltja, jelene és jövője \(e-könyv\) – Debreceni Egyetemi Kiadó \(unideb.h](http://unideb.hu)

elemekből építkezünk az adott igényeknek, céloknak megfelelően. Ezeket a célokat szem előtt tartva tehát elengedhetetlenül szükséges:

- magas fokú hangszertechnikai felkészültség;
- kottaismeret, szolfézs;
- zeneirodalmi, zenetörténeti ismeretek;
- népzeneelméleti, népzene-történeti ismeretek;
- néprajzi ismeretek.

A játéktechnikai kérdések sok vitát szülnek. Alapvetően a hangszertartás és vonófogás, illetve a fekvésváltások megvalósításában ismeretekes nézetkülönbségek. Egyesek a klasszikus technikai alapokat, mások egyfajta „népi tartásmódot” javasolnak. Nem véletlen, hogy a mai magyar népzeneoktatás egyik legszembetűnőbb problémája az oktatás módszertana. Ennek forrása pedig abban rejlik, hogy maga a népzene egy ösztönszerű cselekvés, helyi és egyéni stílusjegyekkel, speciális technikai elemekkel, melyeket nehéz elsajátítani, pláne ha azt minden zenei stílusban érvényesíteni akarjuk. Ezenfelül, amíg egy adatközlő egy komplex kultúrába született bele, addig ma már mi annak a kultúrának csupán a zenéjét tanítjuk az órán (legalábbis javarészt). A zenélés ösztönszerűségét legegyszerűbb ösztönösen – szocializációs, autodidakta eszközökkel tanítani. Ez utóbbi jelen esetben a hallás utáni, utánzásos tanulás módszerét jelenti.

Az utánzásos módszerekkel ezen a téren hatalmas eredmények érhetőek el. Lényegretörő és gyakorlatias megközelítésű, emellett remek zenei memóriát biztosít a hallás utáni tanítás. Viszonylag nagy mennyiségű anyagot hamar el tud sajátítani a tanuló, a zenei gyakorlatban is jól tudja alkalmazni, és ez az idő a tanulási folyamat során egyre rövidül, a hatékonyság erősödik. Ez tehát azt támasztja alá, hogy a szocializációs, utánzásos módszer remekül működik. Azonban csak egy bizonyos határig, avagy csak kiemelkedő tehetségek esetében lehet teljességgel sikeres. Az ilyen módszerekkel tanult zenészek ugyanis hiányos kottaismerettel rendelkeznek, ami a népzene további felhasználhatóságának szab komoly gátat. Bizonyos ismereteket tehát nem elegendő gyakorlati aspektusból tanítani. A hangszeres órákon is alkalmazni kell a kottaismeretet, néprajzi, zeneelméleti tudnivalókat, hiszen minden elméleti anyag jelentősége a gyakorlatba emelve mutatkozik meg (arról nem beszélve, hogy egyik inspirálhatja a másikat). A teljességhez tehát elengedhetetlenül szükséges az ösztönszerű zenetanítás kiegészítése a tudatosítással, elméleti háttéranyaggal.

A tanuló korához mérten fontos eleme az órának a zenehallgatás. A kisebbeknek ugyan még a tanár az elsődleges minta, példakép, de fokozatosan beépíthető az órába az autentikus anyagok hallgatása, nézése. Alapvetően az adatközlőket kell követnünk, és meg kell tanulni a zenét hallgatni is, illetve önállóan zenét tanulni. Így a tanulási formák bővíthetőek az önálló, hallás utáni tanulással, lejegyzéssel (ez egyébként nagy sikerélményeket is rejt magában). Együtt hallgatni és értékelni a felvételeket pedig újabb élményeket és motivációt adhat, valamint erősítheti a tanár közvetítő szerepének meghatározását, túleszményítésének egészséges síkra terelését, a zenéről való helyes gondolkodást.

A teljesebb zenei tudás és az autentikus játékmód technikáinak megismeréséhez érdemes megvizsgálunk, hogyan tanították utódaikat a falusi zenészek. A vizsgált csoportok mind falusi „profi” cigányzenész közösségek, akik falusi folklórt játszanak saját közösségüknek. Minden esetben vonós kiségyüttesben (hegedű, brácsa, bőgő, esetleg cimbalommal, klarinétal, harmonikával kiegészülve) alkalmazzák a zenei anyagot. Az általuk játszott zenét tekintjük a vonós népzeneoktatás tananyagának.

Nagyjából két iskola rajzolható ki. Az egyik az Erdélyből ismert, teljességgel az ösztönösségre épülő szocializációs tanulás, a másik a főképp a Felföldön alkalmazott tudatos taníttatás, ahol egy fizetett mester foglalkozik egy tanulóval.

Az „erdélyi iskola”

Az erdélyi zenészek nem sokat szólnak a tanításról alkotott különösebb előképze-ről, felépítettségről. Bár ez fakadhat némi büszkeségből is, de tény, hogy tudásuk legjavát utánzásos tanulással, gyakorlatban, szituációba emelve sajátították el. Néhány dallam ismeretével már vitték őket szüleik a különböző táncalkalmakra, egész kicsi koruktól beálltak a zenekarba (számtalan történet szól a „cigánypad” alatt alvó gyermekzenészekről). Így nem csupán a hangszeres tudást és dallamanyagot, hanem a zenészmesterséget – annak viselkedés- és normarendszerével, életformájával együtt – gyakorlati síkra emelve, teljes egészében, azaz szocializáció útján sajátíthatták el. Többnyire minden zenész tudott kísérő hangszereken játszani, ez egyrészt a tanulási folyamatból fakad, másrészt bizonyos helyzetekben szükségessé válhatott hangszercsere, kiegészítés vagy hiánypótlás. Bizonyos falvakban először bőgőzni/csellózni, majd kontrázni, végül hegedülni tanultak a zenészek. Mire a hegedűhöz kerültek, azaz „kijárták az iskolát”, ismerték a vonóegyüttes összes szólamát, kiváló ritmikussággal játszották a tánczenét.¹

Nagyon fontos a hallás utáni tanulás ténye, ugyanis mivel ezzel a módszerrel dolgoznak kisgyermekkoruktól, így a későbbiekben is ez lesz az automatikus tanulási módszer. Az így tanult zenészekről általában elmondható, hogy kiváló a zenei memóriájuk, gyorsan tanulnak. A falusi zenészeknek ez a képessége olyan magas szintre jutott, hogy egy adott dallamot akár első, második hallás után is meg tudnak jegyezni (minél több minta, séma kerül az agyba, annál több „kapaszkodó” lesz az új dallamok megjegyzéséhez).

¹ Az erdélyi hagyományos falusi zeneoktatás, szakmai örökítés témában olvashatunk még: Pávai Istvántól (Pávai 1993), Virágvölgyi Mártától (Virágvölgyi 2008; 2013), illetve a tánc tanulását/tanítását illetően Pesovár Ferencről (Felföldi-Pesovár 1997), Varga Sándortól (Varga 2016), Kőnczei Csongortól (Kőnczei 2011). A zenészmesterség örökítéséről általánosságban olvashatunk Sárosi Bálinttól (Sárosi 1971; 1980; 2003).

Gyermektáncalkalom

Forrás: ismeretlen

A „kicsi tánc” a falusi gyermekek saját szervezésű táncalkalma Erdélyben, melyre többnyire zenészt is fogadtak (magyar zenészt, gyermekzenészt). Ezen alkalmakon sokat tanultak egymástól zenészek és táncolók egyaránt, jó gyakorlási lehetőség volt a tánc alá muzsikálásra.

A szocializációs tanulás metódusa sok lényeges részletében hasonlít a Suzuki-módszerhez. Azzal közös pontjai a következők:

- utánpótlásra építi gyakorlati oldalát;
- már óvodáskortól lehetővé válik mindenki számára a zene megismerése, a hangszeres játék elsajátítása;
- a szülők – tevékeny részvételükkel – közelről figyelemmel kísérhetik, sőt hozzájárulnak az eredményes haladáshoz;
- az egyéni foglalkozások mellett nagy szerepet kap a csoportos muzsikálás;
- a haladás gyorsaságát, ütemét nem osztályba való sorolás, hanem az egyes személyek képessége határozza meg;
- kis lépésekben való haladás;
- ismétlés, repertoárbővítés;
- kezdetektől fogva nagy szerepe van a zenehallgatásnak;
- a különböző korosztályok együtt muzsikálnak, ezáltal a tanulás komoly érzelmi alapokra épül;
- nem a száraz technikai tananyag, hanem az összefüggésekre való nevelés dominál (kompetenciaalapú oktatási forma).²

² Suzuki 2004.

Erdélyi gyermekzenészek szocializációja

Fent: Kodoba Martin „Florin” – hegedű, Radák Mihály „Rémusz” – brácsászik

Lent: Moldovan Emeric – brácsás, Kodoba Márton – primás,

Kovács Márton „Puki” – bőgős, háttérben a fenti képen szereplő gyermekek

Forrás: Magyarpalatka, Teszary Miklós, 1986

A „felföldi iskola”

A „felföldi iskola” már egy sokkal tudatosabban felépített, az intézményes oktatáshoz hasonlatos módszert tükröz. A mesterséget ugyanis specialisták adták át, akik ugyan nem voltak iskolázott zenetanárok, de nagy tiszteletnek örvendő szakmai tudásuk és tapasztalataik révén oktatóvá váltak. Ők is hallás után tanítottak, kottát nem ismertek, mégis kidolgozott, felépített zenei oktatást nyújtottak. Egyéni és zenekaros

foglalkozásokba szervezték a munkát. Az egyéni órák technikai problémák kezeléséből, ujjrend- és hangsgyakorlatokból, dallamtanulásból, transzponálási feladatokból és az előadásmód kialakításából álltak (hasonlóan a klasszikus hegedűoktatáshoz). Egy bizonyos tudásszint után a mester elvitte magával a tanulót, hogy saját zenekarában gyakorlati síkra emelhesse megszerzett tudását. Az oktatási időszakot egy vizsgabemutató zárta, melyen, ha megfelelt a tanuló, teljes értékű zenésszé vált.³

Valentiny János (1842–1902): Cigányiskola

Ez az oktatási módszer sem teljes a mai képzés, tanulás céljaihoz. Mindkettőnek vannak jól alkalmazható elemei, úgymint a hallás utáni tanulás, a technikai segédanyagok, a szocializációs tanulás. Hiányzik azonban belőlük az elméleti háttér, a kotta ismerete, illetve módszerükkel a tanuló csupán egyféle gondolkodásmódot, egy stílust tud elsajátítani. Ezek az „iskolák” ugyan pótolhatatlan módszereket nyújtanak, ám nem adnak megfelelően sokrétű tudást egy mai népzeneész számára. Eszközeiket feltétlenül be kell építenünk az oktatásba, hogy közelebb kerülhessünk az autenticitáshoz, a stílusos, funkciójában kiteljesedő előadásmóddhoz, de ki is kell egészítenünk azt.

Összegzésként tehát elmondható, hogy a mai népzeneoktatásban egyidejűleg érdemes alkalmaznunk a hagyományos autodidakta módszereket és az intézményesített zeneoktatás (értem ezalatt a klasszikus zeneoktatás) módszereit, ezenkívül általános zeneelméleti, szolfézs- és folklórismereteket nyújtani. A gyakorlati zenélést pedig a lehető legtöbbféle szocializációs közegben kell gyakoroltatni (úgymint tánckíséret, színpadi megnyilvánulások, spontán és előre átgondolt, betanult zenei összeállítások gyakorlásával, a tanárokkal közösen vagy egyénileg is). A hangszerttechnikai kérdése-

³ A Felföldön használatos hagyományos zeneoktatásról bővebben: Agócs 1994; 1996; 2002.

ket tekintve (tartás, fekvésváltás, vonókezelés) szem előtt kell tartanunk, hogy növendékünknek sokféle zenei gondolkodásmódot, ízlést, mozgáskombinációt kell alkalmaznia, így egy kompatibilis technikai eszközkészletet szükséges kidolgoznunk.

Hivatkozott irodalom

- Agócs G. (1994). Bevezetés. In Varsányi Ildikó: *Gömöri népzene. Népzenei füzetek. Hangszeres népzenei példatár*. Budapest.
- Agócs G. (1996). *Az Ipoly mente hagyományos zenei kultúrájáról. Börzsönyvidék 2.* (pp. 1–8). Szob.
- Agócs G. (2002). A mesterség elsajátításának társadalmi intézménye a cigányzenészek körében (szlovákiai magyar példák). Pozsony, *Fórum Társadalomtudományi Szemle*.
- Könczei Cs. (2011). A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatairól. Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság.
- Pávai I. (1993). *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje*. Budapest, Planétás Kiadó.
- Pesovár E. (1997). Táncélet és táncos szokások. In Felföldi L. & Pesovár E. (szerk.): *A magyar nép és nemzetiségeinek táncagyománya*. Budapest, Planétás Kiadó.
- Sárosi B. (1971). *Cigányzene...* Budapest, Gondolat Kiadó.
- Sárosi B. (1980). *Hivatásos és nemhivatásos népzeneészek*. Zenetudományi Dolgozatok. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete.
- Sárosi B. (2003). *Zenei anyanyelvünk*. Budapest, Planétás Kiadó.
- Suzuki S. (2004). *A szeretet pedagógiája*. Budapest, Aelia Sabina Alapítvány.
- Varga S. (2016). *A tánczenei szolgáltatás Visában és környékén az 1900-as évek elejétől az 1970-es évekig*. Folkrádió, Folkszemle, http://folkradio.hu/folkszemle/varga_tanczenei_szolgaltatas_visaban/index.php.
- Virágvölgyi M. (2008). *Beszélgetés Dobos Károly széki primással*. Folkrádió, Folkszemle, http://folkradio.hu/folkszemle/viragvolgyi_doboskaroly/index.php.
- Virágvölgyi M. (2013). *Beszélgetés Zerkula János gyimesi primással*. Folkrádió, Folkszemle, http://folkradio.hu/folkszemle/viragvolgyi_zerkula/index.php.